

Ingvar Elmroth

Generationsväxlingens problematik i den svenska nyadeln under 1600- och 1700-talen

Inledning

Den svenska adeln var ännu på 1800-talet ett öppet stånd och därmed föremål för förnyelse utifrån. Försök hade visserligen gjorts att begränsa nobiliteringarnas omfattning (RF 1720, RF 1772) och adeln hade själv också uttalat sig i samma riktning (1762).¹ Under större delen av 1700-talet adlades emellertid fortfarande så många, att en väsentlig del av dem som genom framgångsrik karriär i krigsmakt eller civilförvaltning befunnit sig på socialt uppåtående fortfarande kom att adlas. Den återhållsamhet som så småningom kom till uttryck medförde emellertid, att kompetenskraven för adelskap kom att höjas. De ofrälse karriäristererna fick då avancera längre, innan adelskap kom i fråga.²

1600- och 1700-talens nyadlade personer kan betraktas som en social elit. Adelskapet gav dem formell kompetens att inneha även landets högsta ämbeten, något som adelsprivilegierna ända fram till 1809 annars förvägrade de ofrälse. Inom det adliga ståndet har de nyadlade intagit en särställning. Det var de som tagit steget från ofrälse till adligt stånd, de var uppkomlingar i ordets bokstavliga bemärkelse. Vid i allmänhet mogen ålder hade de lämnat sitt ofrälse stånd och skulle med sin nya värdighet leva upp till en annan social roll med allt vad det innebar av nya krav och förväntningar. Samtidigt har de varit präglade av de värderingar, levnadsformer och levnadsmonster som de redan tillägnat sig. Deras familjebildning kan antas ha varit i huvudsak fullbordad och reglerad av de omständigheter som gällt för dem som ofrälse.

För andra och yngre generationers adelsmän bör förhållandena ha varit annorlunda. Även om alla inte nödvändigtvis varit födda i adligt stånd utan upphöjts samtidigt med sina fäder, har den övervägande delen av dem dock vuxit upp i adliga hem och kan därmed i högre grad än sina fäder antas ha varit präglade av sin ståndstillhörighet. Assimileringen i det adliga ståndet kan för deras del antas ha varit mera fullständig. De har också haft andra förutsättningar att bemästra sin livssituation än sina fäder och varit underkastade andra krav och förväntningar både från egen och omgivningens sida.

Denna uppsats vill visa, hur de båda generationernas olikartade situation åter-

speglas i ett demografiskt-statistiskt material och samtidigt diskutera de metoder och förklaringar som en undersökning av detta slag aktualiserar. Det är då angeläget att redan från början betona, att den demografiska undersökningen endast avser att nå fram till sådana iakttagelser som kan tjäna som underlag för en vidare bedömning av adelns sociala situation. Det betyder, att de demografiskt-statistiska kraven och redovisningsformerna får anpassas därefter. Sålunda är det med givna utgångspunkter försvårat att arbeta med relativt stora toleranser i fråga om ofullständigheter i personuppgifter och källmaterial. Finkorrigeringar av persondata eller sofistikerade metoder för supplerings och extrapolering blir ofta poänglösa i ett så stort basmaterial som dessa undersökningar omfattar. Tillgängliga resurser får sättas in på de moment som är ägnade att belysa huvudfrågorna i stället för på korrigeringar med marginella effekter.

Underlag för föreliggande framställning utgöres av det material som insamlats för en större undersökning rörande den svenska adelns sociala funktion 1600–1900. Därvid har personuppgifter sammanställts beträffande inalles cirka 29000 individer, av vilka ungefär 7500 berörs i denna uppsats. Tryckt material har använts till övervägande delen, främst G Elgenstiernas utgåva av den introducerade svenska adelns ättartavlor jämte kompletteringar i biografisk litteratur, främst Personhistorisk tidskrift. Vissa personhistoriska arkivundersökningar har också genomförts. Olika anmärkningar har visserligen riktats mot Elgenstiernas arbete, men dessa har i allmänhet inte varit av sådan natur, att de äventyrat våra möjligheter att utnyttja de personuppgifter som ligger till grund för här aktuellt arbete. Till likartad bedömning har även andra forskare kommit.³ Den ointroducerade adeln som inte varit föremål för samma genealogiska intresse har lämnats utanför undersökningarna.

Med utgångspunkt från den inledningsvis antydda problematiken skall här de två första generationerna av den efter år 1600 upphöjda svenska adeln bli föremål för närmare diskussion. Materialet kommer att presenteras både generationsvis och kohortvis enligt konventionella metoder. Redovisningsformerna kommer också att kombineras med varandra för att kunna anlägga både generations- och tidsaspekter, något som kanske är mindre vanligt.

Nobiliteringsfrekvensen

De personer som kom i fråga för adelskap var som synes till alldeles övervägande delen verksamma i offentlig tjänst. Vissa tidsmässigt avgränsbara företeelser kan kommenteras. Till en början är det mest civila ämbetsmän som adlas, men under och efter 30-åriga kriget ändras bilden. Antalet nobiliteringar fördubblas redan på 1630-talet och mångdubblas nästa årtionde. För närmare ett århundrade framöver kommer sedan nobiliteringen att vara intensiv.

Någon allmän praxis vid fördelningen av adelskapet på olika yrkeskategorier kan knappast utläsas. Man kan emellertid se, att under och strax efter perioder präglade av intensiv utrikes- och militärpolitisk verksamhet har militärerna en tendens att komma i fråga framför ämbetsmännen. Men om detta berott på en medveten prefe-

Tabell 1. Nobiliterade och introducerade personer 1600–1900

Adl. år	Militärer	Civ. ämb. män	Övriga	S:a
1600–09	3	7	1	10
1610–19	3	8		11
1620–29	9	22	3	34
1630–39	33	32	6	71
1640–49	138	86	19	243
1650–59	119	96	21	236
1660–69	89	70	12	171
1670–79	78	98	22	198
1680–89	142	121	21	284
1690–99	83	110	25	218
1700–09	38	45	7	90
1710–19	184	134	25	343
1720–29	77	42	7	126
1730–39	28	5	2	35
1740–49	11	28	1	40
1750–59	61	53	16	130
1760–69	7	26	9	42
1770–79	71	51	16	138
1780–89	5	14	6	25
1790–99	7	8	7	22
1800–09	22	27	1	50
1810–19	27	35	8	70
1820–29	3	11	3	17
1830–39	2	6	1	9
1840–49	3	5		8
1850–59	3	6		9
1860–69	1	2	4	7
1870–79				
1880–89	1		1	2
1890–99			1	1

rens från kungadömet's sida eller skall tolkas som uttryck för ett visst behov må lämnas därhän. Under 30-åriga krigets slutskede och närmast följande årtionden liksom under nordiska kriget och strax därefter dominerar sålunda militärerna. I övrigt delas nåden ganska lika mellan de båda grupperna.

Nobiliteringsfrekvensen var på nedåtgående alltifrån frihetstiden. Anledningarna härtill skall inte närmare kommenteras, men det kan vara värt att notera, att inte bara formella hinder utan också andra omständigheter kan ha medverkat till detta. När adelskapet under 1700-talets senare del tycks komma ur ropet har det sannolikt skett under intryck av både politiska, sociala och ekonomiska förhållanden liksom under påverkan av upplysningsidéerna och senare franska revolutionen.

Generationsanalys och kohortstudier

Den för denna studie valda, allmänna utgångspunkten frammanar en jämförelse mellan de båda första adelsgenerationernas demografiska karakteristika. Generationsanalyser har varit vanliga, särskilt i äldre litteratur rörande adel och överklass. Speciellt gällde detta, så länge man var inriktad på att studera mekanismerna bakom adelns utdöende i hopp att komma eventuella degenerationsfenomen på spåren.⁴ Uppslag till detta fick man uppenbarligen av de föreställningar som darwinismen och ärftlighetsforskningens dittillsvarande resultat kunnat ge upphov till. Sedan dessa frågor tycks ha förlorat sin makt över sinnena, har kohortstudier alltmer kommit till användning.⁵ Sådana gör det möjligt att på ett helt annat sätt än genom generationsanalys avslöja tidsmässigt bundna företeelser och därigenom åstadkomma en koppling mellan demografiska förändringar och bakomliggande företeelser, exempelvis av socioekonomisk art. För att detta skall bli möjligt, måste man emellertid ställa vissa krav på redovisningen, vilket man inte alltid varit medveten om.

De förhållanden som anses kunna återverka på den demografiska utvecklingen förefaller av litteraturen att döma att kunna vara av mycket mångskiftande slag. Inte bara konjunktursvängningar över långa perioder utan även lokalt och tidsmässigt mycket begränsade fenomen kan förekomma som förklaringsgrunder, vilka ibland varit både långsökta och ensidiga.⁶

Hur det än förhållit sig med det egentliga orsakssammanhanget är det emellertid uppenbart, att skall det vara möjligt att anknyta de demografiska iakttagelser man kan göra på olika kohorter till andra företeelser, så kan inte kohorterna konstrueras hur som helst. Framför allt får de inte omfatta alltför många årgångar. Gemensamt för de forskare som arbetat med adel eller överklass är, att de vanligen arbetat med mycket stora kohorter, omfattande upp till 50 årgångar och sällan mindre än 25.⁷ Resultatet kan bara bli ett. Man får ett intryck av att den demografiska utvecklingen försiggått i form av långsamt verkande trender.⁸ Att finna några rimliga förklaringar till inträffade förändringar blir under sådana omständigheter fruktlöst. Anknytning till den bakomliggande verkligheten kan bara göras i allmänna termer. Därmed är inte mycket vunnet.

De kohorter som här skall presenteras kommer vanligen att omfatta 10 årgångar. Även detta kan ibland vara i mesta laget, om man vill studera effekten av en mera begränsad företeelse. Avvägningen på denna punkt måste emellertid göras med hänsyn till de svårigheter som skulle uppstå, om kohorterna blev för små för att möjliggöra en analys. Vad detta innebär kan illustreras av att den helt övervägande delen av de nyadlade under 1600- och 1700-talen varit antingen militärer eller civila ämbetsmän. Detta var två samhällsgrupper som åtminstone tidvis levat under mycket olikartade, yttre betingelser. Militärerna kan förutsättas ha varit kommenderade till tjänstgöring långt hemifrån under långa tider, särskilt under stormaktstiden. Detta måste ha medfört, att de fått gestalta sin tillvaro och ordna sina privata förhållanden på ett annat sätt än hemmavarande ämbetsmän. Man kan därför utgå ifrån att dessa båda yrkesgruppers familjebildning och därmed sammanhängande demografiska ka-

rakteristika blivit olikartade. Det skulle då vara olyckligt, om man gjorde kohorterna så små, att grupperna inte kunde bearbetas var för sig.

De tidsskillnader som skall diskuteras kommer vanligen att noteras på basis av vederbörandes födelseår. Trots stora ansträngningar har det inte kunnat undvikas, att vissa personers födelsetid förblivit obekant, särskilt i andra generationen. Det rör sig där om sammanlagt 893 individer, motsvarande 18.5 %. Supplering av födelseår har tillgripits mycket sparsamt och endast när felmarginalen hållit sig inom 2 år. I allmänhet har den varit mindre, eftersom det rört sig om fall, där exempelvis dopåret varit känt eller ordningen i syskonskaran varit bekant. En generösare metod skulle givetvis ha kunnat nedbringa antalet betydligt. Detta har emellertid ansetts mindre tilltalande och ägnat att ge en mera skenbar än reell ökning av säkerheten. Olägenheterna kan till betydande del reduceras och bedömas av att dödsåret varit känt i avsevärt fler fall än födelseåret. Därmed blir det möjligt att avgöra under vilken tidsepok vederbörande verkat, även om man inte kan säga exakt vilken födelsekohort de tillhört. Av de 893 i andra generationen med okänd födelsetid är dödsåret känt i 504 fall. Endast ett fåtal av dessa har dött efter 1720. Den alldeles övervägande delen bör alltså ha varit född på 1600-talet, flertalet under århundradets sista hälft. Fördelningen i övrigt framgår av tab 2.

Tabell 2. Dödsår för personer med okänt födelseår tillhörande andra adels-generationen

1620–29	3
1630–39	10
1640–49	14
1650–59	35
1660–69	18
1670–79	56
1680–89	31
1690–99	57
1700–09	145
1710–19	70
1720–29	29
1730–39	20
1740–49	13
1750–	3
Okänt år	389
Summa	893

Vi kommer i det följande att fortlöpande uppmärksamma, när dessa omständigheter får någon betydelse för erhållna resultat.

Yrkesverksamhet

Generationsskillnader

En sammanställning av de första nyadlade generationernas omfång och yrkesverksamhet föreligger i tab 3. Denna omfattar liksom alla följande tabeller de manspersoner som uppnått 20 års ålder.

Tabell 3. Nyadelns första generationer

	Militärer	Civ. ämb.män	Övriga	Summa
Generation 1	1248 (47.3 %)	1148 (43.5 %)	245 (9.3 %)	2641
” 2	3197 (66.4 %)	1127 (23.4 %)	494 (10.3 %)	4818
” 3	2885 (70.4 %)	734 (17.9 %)	482 (11.8 %)	4101

Totalsummorna visar, att andra generationen varit nästan dubbelt så stor som första. Denna har alltså inte bara varit socialt på uppåtstående, vilket nobiliteringen varit ett uttryck för, utan ger också intryck av att ha varit vital och livskraftig, även om siffrorna inte är alldeles jämförbara med hänsyn till det naturliga bortfall som första generationen varit föremål för.⁹ Redan i andra generationen har emellertid utvecklingstendensen brutits, och i tredje generationen noteras därför en kraftig tillbakagång. De offentligt verksamma dominerar kraftigt i båda första generationerna, där personer verksamma utanför krigsmakt och civilförvaltning bara utgör en tiondel. En markant omfördelning mellan militärer och ämbetsmän kan iakttas. I första generationen har de varit ungefär lika många till antalet, i andra reduceras ämbetsmännen relativt sett till hälften och utgör då inte mer än en tredjedel av militärernas antal. Förändringen är anmärkningsvärd.

Sitt yrkesval måste de unga adelsmännen ha träffat bl a i kunskap om sina fäders situation. Siffrorna låter antyda, att många ämbetsmannasöner valt att bli militärer. Bakom detta måste ha legat någon värdering av respektive banor, som utfallit till ämbetsmannakarriärens nackdel i ett stort antal fall. Detta låter oss ana något av den situation som de unga adelsmännen befunnit sig i, när de valt yrke och därmed något av den problematik som präglade den svenska nyadelns första generationsväxling. Därmed har vi fått ett spår att följa.

Tidsskillnader

Första generationens yrkesverksamhet har redan kommenterats.¹⁰ Den har i detta sammanhang närmast intresse som bakgrund till den yngre generationens yrkesval och kommer i detta hänseende att närmare diskuteras nedan under avd Social rörlighet.

Tabell 4. Andra adelsgenerationens yrkesverksamhet

Föd.år	Militärer		Civ. ämb.män		Övriga		Totalt
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	
1550–59							
1560–69			2				2
1570–79							
1580–89							
1590–99	1				1		2
1600–09	13	57	4	17	6	26	23
1610–19	21	55	12	32	5	13	38
1620–29	56	63	19	21	14	16	89
1630–39	84	57	43	29	21	14	148
1640–49	160	64	60	24	29	12	249
1650–59	159	65	62	25	23	9	244
1660–69	194	74	52	20	17	7	263
1670–79	182	69	66	25	17	6	265
1680–89	325	77	76	18	22	5	423
1690–99	241	68	88	25	26	7	355
1700–09	106	43	112	46	27	11	245
1710–19	151	63	70	29	19	8	240
1720–29	217	71	73	24	18	6	308
1730–39	132	65	57	28	15	7	204
1740–49	58	62	29	31	6	7	93
1750–59	61	58	35	33	10	9	106
1760–69	75	67	28	25	9	8	112
1770–79	59	56	36	34	11	10	106
1780–89	55	45	44	36	23	19	122
1790–99	38	52	23	32	12	16	73
1800–09	28	52	19	35	7	13	54
1810–19	28	48	22	37	9	15	59
1820–29	16	40	11	28	13	33	40
1830–39	19	61	4	12	8	26	31
1840–49	8	44	6	33	4	22	18
1850–59						2	2
1860–69	2		1			3	6
1870–79						5	5
Okänt	708	79	73	8	112	13	893
Totalt	3197	66	1127	23	494	10	4818

Det är tydligt, att den preferens för militäryrket som varit så utmärkande för generationen som helhet först och främst gällt dem som varit födda på 1600-talet. Det är begripligt, eftersom konjunkturerna för militärer i stormaktstidens Sverige bör ha varit goda. Endast var fjärde eller femte yngre adelsman väljer då ämbetsmannabanan, som bl a mot bakgrunden av landets likviditetsproblem åtminstone tidvis måste ha

tett sig föga lockande.¹¹ Så inträffar plötsligt en kraftig omsvängning bland dem som varit födda 1700–1709 och vars yrkesval bör ha aktualiserats under nordiska krigets slutskede och frihetstidens första år. Relativt sett väljer då dubbelt så många som tidigare ämbetsmannabanan och tillströmningen till den militära minskar i motsvarande mån. Iakttagelsen är ovedersäglig och kan ej påverkas av att något nämnvärt antal personer med okänt födelseår kan ha tillhört kohorten.¹² En omsvängning i adelsmännens yrkesval har alltså skett. Bakom denna måste ha legat andra bedömningar av framtidsutsikter och existensmöjligheter än vad som gällt tidigare. Militärbanan har för en tid tätt sig mindre attraktiv än tidigare, och det alternativ som stått till buds var ämbetsmannakarriären. Något annat förefaller inte ha funnits.

Den förändrade yrkesinriktningen visar alltså, hur den yngre adelsgenerationen sökt anpassa sig till den nya situation som inträffat, när stormaktsväldet stod inför sitt fall eller nyss blivit upplöst. Efterfrågan på militärer hade minskat eller kunde väntas minska, och övergången till fredligare förhållanden med rekonstruktion och utbyggnad av den civila förvaltningen kunde antas öppna nya vägar för unga män.

Ämbetsmannabanan har emellertid snabbt förlorat sin dragningskraft, och redan efter något årtionde är man tillbaka till det gamla. Även om bilden av 1700-talet i fortsättningen inte är fullt lika entydig som föregående sekels är det uppenbart, att den civila förvaltningen icke framstått som särskilt lockande. Som mest väljer under senare delen av århundradet en tredjedel att bli ämbetsmän, medan militärbanan åter kommit högt i kurs. Av de smärre variationer som kan iakttas är det väl endast uppgången inom 1760-talskohorten för militärerna som behöver kommenteras. Det gäller här årgångar, vars yrkesval inträffat på 1780-talet. Det kunde vara frestande att i detta fall sätta förändringen i relation till årtiondets in- och utrikespolitiska aktiviteter, men det siffermässiga underlaget är i svagaste laget. Detsamma gäller också århundradets sista födelsekohort, inom vilken militärkarriären förefaller ha börjat förlora sin dragningskraft, utan att detta medfört någon överströmning till ämbetsmannabanan. I stället tycks en successiv övergång till yrkesverksamheter utanför den offentliga sektorn förestå, men undersökningarna hade behövt vidgas till flera generationer för att närmare kunna illustrera den saken.

Social rörlighet

Ytterligare kunskap om hur generationsskiftena tillgått får man genom att studera dem i rörlighetsmatriser. I det föregående har framkommit, att mera iögonfallande förändringar inträffat bland dem som varit födda kring sekelskiftet 1700 och årtiondena närmast därefter. Vi studerar därför rörligheten med tonvikt just på dessa årgångar. Halvsekelvis sammanställda kohorter får utgöra bakgrundsmaterial.

Tabell 5. Mellangenerationsrörligheten i nyadelns två första generationer.
Söner födda 1650–99

Faderns yrke	Sonens yrke			Summa
	Militär	Civ.ämb.m.	Övrigt	
Militär	550	40	11	601
Civ.ämb.m.	491	270	65	826
Övrigt	60	34	29	123
Summa	1101	344	105	1550

Tabellen understryker vad som redan tidigare kunnat skönjas, nämligen att det i andra generationen försiggår en påtaglig överströmning till militära yrken under 1600-talets senare del. Samtidigt är det tydligen mycket ovanligt, att söner till militärer själva söker sig till andra verksamheter än sina fäder. Uttryckt i siffror innebär detta, att av de 601 sönerna till militärer gick icke mindre än 550 direkt i sina fäders spår. För deras del kan man alltså inte tala om någon social rörlighet. Annorlunda har det varit bland civilämbetsmännens söner, som bara till en tredjedel följer sina fäders spår. Uppenbarligen har det också varit så, att militärbanan kunnat absorbera ett mycket stort antal personer, vilket förefaller naturligt med tanke på den militära potential vårt land hade vid denna tid. För andra generationens adelsmän har detta medfört, att icke mindre än 1101, dvs 71 % återfinns som militärer, medan motsvarande siffror för ämbetsmännen endast är 344 eller 22 %.

Tabell 6. Mellangenerationsrörligheten i nyadelns två första generationer.
Söner födda 1700–49

Faderns yrke	Sonens yrke			Summa
	Militär	Civ.ämb.m.	Övrigt	
Militär	447	89	25	561
Civ.ämb.m.	196	225	46	467
Övrigt	21	27	14	62
Summa	664	341	85	1090

Även för dessa årgångar framhäves tidigare iakttagelser, att tillströmningen till den civila karriären ökar. Framför allt är det ämbetsmannasöner som i stigande grad söker göra civil karriär. Eftersom vi redan kunnat se, att denna tendens varit kraftigast bland dem som varit födda i början av seklet redovisas årgångarna från seklets första decennier var för sig.

Tabell 7. Mellangenerationsrörligheten i nyadelns två första generationer.
Söner födda 1700–09

Faderns yrke	Sonens yrke			Summa
	Militär	Civ.ämb.m.	Övrigt	
Militär	56	14	2	72
Civ.ämb.m.	45	84	19	148
Övrigt	5	14	6	25
Summa	106	112	27	245

Det mest slående i denna kohort blir som väntat, att tendensen till självrekrytering inom den adliga ämbetsmannakåren ökat kraftigt. Mer än hälften, dvs 84 av de 148 sönerna till ämbetsmän söker nu göra civil karriär, vilket skall jämföras med en tredjedel under 1600-talets senare del. T o m söner från hem där fadern varit militär söker sig i ökad utsträckning till civilförvaltningen. Dessa tendenser har emellertid inte varrat länge. Redan nästa årtionde svänger det tillbaka mot det gamla mönstret, vilket framgår av tab 8.

Tabell 8. Mellangenerationsrörligheten i nyadelns två första generationer.
Söner födda 1710–19

Faderns yrke	Sonens yrke			Summa
	Militär	Civ.ämb.m.	Övrigt	
Militär	101	23	5	129
Civ.ämb.m.	43	42	10	95
Övrigt	7	5	4	16
Summa	151	70	19	240

Även om ämbetsmannasönerna inte blir militärer i fullt samma utsträckning som före sekelskiftet är det tydligt, att den civila karriären inte förmått bevara sin lockelse under frihetstiden. Det förefaller snarare ha varit så, att de förväntningar man ställt på den civila karriären bland dem som gjort sitt yrkesval vid början av frihetstiden icke blivit infriade. Att detta intryck blivit bestående framgår av att bilden för 1700-talets senare hälft är praktiskt taget oförändrad jämförd med 1710-talets.

Tabell 9. Mellangenerationsrörligheten i nyadelns två första generationer.
Söner födda 1750–99

Faderns yrke	Sonens yrke			Summa
	Militär	Civ.ämb.m.	Övrigt	
Militär	142	43	15	200
Civ.ämb.m.	110	105	25	240
Övrigt	36	18	25	79
Summa	288	166	65	519

Dessa olika studier av yrkesverksamhet och social rörlighet har konkretiserat bilden av den yngre adelsgenerationens situation på flera punkter. Vi har här mött en generation, som i sitt yrkesval haft att beakta en rad omständigheter. Fädernas situation kände man redan och kunde bedöma. Från dem kunde man också få kunskap om framför allt det egna yrkets försörjningsvillkor och framtidsutsikter. Resultatet av detta blev, att påfallande många ämbetsmannasöner födda på 1600-talet valde att inte följa sina fäders exempel. När de i stället valde att bli militärer, får detta alltså tolkas lika mycket som eller kanske mera som en övergång från något man redan visste ganska mycket om som till en bana man ställde förhoppningar på. Valmöjligheterna har varit begränsade, och i den mån valet varit fritt har det utfallit till militärbannans fördel. Detta har gällt för dem som gjort sitt yrkesval under praktiskt taget hela stormaktstiden.

För de unga ämbetsmannasöner som varit födda strax efter sekelskiftet 1700 har en civil karriär tett sig mera värd att satsa på. Att detta inte utfallit särskilt positivt framgår av att tendensen endast varat en kort tid. För sönerna till militärer tycks yrkesvalet ha varit en väsentligt mera okomplicerad historia. Det var mer eller mindre självklart, att de också skulle bli militärer. Inte ens vid frihetstidens början har den civila karriären erbjudit något reellt alternativ.

Yrkesvalet har alltså främst varit ett problem för de adliga ämbetsmannasönerna.

Giftermålsfrekvens

Generationsskillnader

Den yngre adelsgenerationens yrkesval har ovan tecknats som ett beslut fattat på grundval av enskilda bedömningar och avväganden. En hel generations benägenhet att välja militärbanan framför en civil karriär har setts som en indikation på hur man sökt bemästra sin sociala och ekonomiska situation. I ännu högre grad än yrkesvalet kan giftermålet betraktas som ett i vid mening fritt val, men inte mellan två mer eller mindre attraktiva alternativ utan ett val mellan att göra en sak eller avstå från den. Det är detta som gör, att giftermålsstatistik anses avslöjande för de yttre betingelser

som gällt för den giftasvuxna befolkningen. De flesta människor finner och har funnit äktenskapet attraktivt men tvingas stundom uppskjuta det eller helt avstå därifrån. Giftermålsfrekvensen har t o m ansetts så känslig för yttre förhållanden, att den kan tjäna som barometer på konjunkturläget.¹³

Antalet manspersoner som uppnått 20 års ålder i resp generationer fördelar sig på civilstånd enligt tab 10.

Tabell 10. Giftermålsfrekvensen i nyadelns två första generationer

	Gifta	Ogifta	Ökant	Summa
Generation 1	2392 (90.6 %)	232 (8.8 %)	17 (0.6 %)	2641
” 2	2875 (59.7 %)	1422 (29.7 %)	511 (10.6 %)	4818

Giftermålsfrekvensen i första generationen är alltså utomordentligt hög. I andra har den sjunkit kraftigt. Siffrorna är dock inte alldeles jämförbara med varandra med tanke på att populationen i första generationen inte varit föremål för samma bortfall mellan 20 års ålder och giftermålsåret som andra generationen. Dessutom torde omsorgen om barnen ha spelat en viss roll för dem som sökte och förvärvade adelskap. Skillnaderna är icke förty mycket stora, varvid man också bör beakta, att bland dem som i andra generationen redovisas såsom okända bör alldeles övervägande delen ha varit ogifta, eftersom de inte efterlämnat någon känd avkomma.

Ytterligare omständigheter är ägnade att förstärka intrycket av en allmänt minskad äktenskaplighet i andra generationen, nämligen omgiftena. Vanligen har omgifte aktualiserats i samband med första hustruns frånfälle. En vikande omgifttestendens kan då ha flera förklaringar. En kan vara, att mortaliteten sjunkit hos kvinnorna, en annan att man medvetet avstått från förnyat äktenskap, därför att yttre förhållanden talat emot arrangemanget.

Tabell 11. Omgiftesfrekvensen i nyadelns två första generationer

	Gifta 1 gång	Gifta 2 gång	Gifta 3 gång	Gifta 4 gång	Summa gifta
Generation 1	1794	497	89	12	2392
” 2	2874	—	1	—	2875

Omgiftena har tydligen praktiskt taget försvunnit i andra generationen. Eftersom det inte finns någonting som tyder på att kvinnodödligheten skulle ha minskat så kraftigt på den tid det rör sig om att den kan förklara fenomenet, återstår bara att konstatera, att allt pekar i samma riktning: i andra generationen har många upplevt sin livssituation så, att de underkastat sig en viss återhållsamhet med giftermål och omgiften. Något sådant har inte gällt för första generationen.

Tidsskillnader

Tabell 12. Giftermålsfrekvensen i nyadelns första generation

Adlingsår	Antal	Varav gifta	%
1600–09	11	11	100
1610–19	11	11	100
1620–29	34	30	88
1630–39	71	70	99
1640–49	243	229	94
1650–59	236	220	93
1660–69	171	165	97
1670–79	198	180	91
1680–89	284	260	92
1690–99	218	206	95
1700–09	90	72	80
1710–19	343	308	90
1720–29	126	113	90
1730–39	35	34	97
1740–49	40	35	88
1750–59	130	107	82
1760–69	42	36	86
1770–79	138	114	83
1780–89	25	21	84
1790–99	22	15	68
1800–09	50	42	84
1810–19	70	63	90
1820–29	17	15	88
1830–39	9	8	
1840–49	8	8	
1850–59	9	9	
1860–69	7	7	
1870–79			
1880–89	2	2	
1890–99	1	1	

Den höga giftermålsfrekvensen har främst gällt dem som adlats under 1600-talet. En viss nedgång kan noteras under 1700-talets senare del. Likaså har de som upphöjts under århundradets första decennium jämförelsevis något lägre tal än närmast föregående. Orostiderna tycks på det sättet få sitt statistiska uttryck.

Militärtjänst i allmänhet och tjänstgöring under fältmässiga förhållanden i synnerhet måste ha begränsat möjligheterna att etablera och bevara de relationer ett giftermål förutsätter. Det finns därför all anledning att pröva, huruvida giftermålsstatistiken bär vittne om detta med tanke på vårt lands omfattande krigspolitiska engage-

mang under stormaktstiden, då huvudparten av andra generationens adelsmän var verksam i krigsmakten såsom tidigare visats. Om man då kan se, att militärernas giftermålsfrekvens påtagligt avviker från övrigas i synnerhet för de årgångar som kan antas ha fullgjort krigstjänst på det sätt som här antytts, bör värdefulla kunskaper till belysning av våra frågeställningar kunna vinnas. Det kan då vara lämpligt att räkna med en giftermålsålder på drygt 30 år. Tyvärr är den inte känd beträffande andra generationen, men i första ligger den mellan 32–35 år i genomsnitt per födelsedecennium. Civilämbetsmännen utgör en lämplig jämförelsegrupp, icke minst därför att de knappast varit underkastade samma komplikationer på äktenskapsmarknaden som ståndsränderna inom krigsmakten. Däremot får första generationen lämnas utanför diskussionen eftersom hänsynen till familjen i viss mån torde ha gjort de gifta männen mera angelägna om adelskap än de ogifta.

Tabell 13. Giftermålsfrekvensen i nyadelns andra generation

Föd.år	Militärer			Civ.ämb.män			Övriga			Totalt		
	S:a	Gifta	%	S:a	Gifta	%	S:a	Gifta	%	S:a	Gifta	%
– 1599	1	1		2	1		1	1		4	3	
1600–09	13	6	46	4	4		6	1		23	11	48
1610–19	21	13	62	12	10	83	5	1		38	24	63
1620–29	56	38	68	19	11	58	14	3		89	52	58
1630–39	84	60	71	43	34	79	21	9		148	103	70
1640–49	160	112	70	60	43	72	29	11		249	166	67
1650–59	159	104	65	62	43	69	23	11		244	158	65
1660–69	194	113	58	52	34	65	17	11		263	158	60
1670–79	182	89	49	66	44	67	17	9		265	142	54
1680–89	325	170	52	76	65	85	22	13		423	248	59
1690–99	241	156	65	88	61	69	26	16		355	233	66
1700–09	106	75	71	112	78	70	27	19		245	172	70
1710–19	151	104	69	70	52	74	19	9		240	165	69
1720–29	217	132	61	73	55	75	18	7		308	194	63
1730–39	132	79	60	57	38	67	15	8		204	125	61
1740–49	58	35	60	29	15	52	6	2		93	52	56
1750–59	61	36	59	35	24	69	10	6		106	66	62
1760–69	75	44	59	28	23	82	9	6		112	73	65
1770–79	59	39	66	36	25	69	11	5		106	69	65
1780–89	55	32	58	44	32	73	23	13		122	77	63
1790–99	38	23	61	23	13	57	12	8		73	44	60
1800–09	28	20	71	19	12	63	7	5		54	37	69
1810–19	28	18	64	22	14	64	9	6		59	38	64
1820–29	16	9	56	11	9	82	13	11		40	29	73
1830–39	19	13	68	4	4		8	6		31	23	74
1840–49	8	7		6	5		4	3		18	15	83
1850–59							2	1		2	1	
1860–69	2	1		1	1		3	3		6	5	
1870–79							5	2		5	2	
Okänt år	708	327	46	73	40	55	112	23	21	893	390	44

Militärernas giftermålsfrekvens har befunnit sig i sjunkande under 1600-talets senare hälft. Särskilt lågt ligger den för kohorterna 1670–89, dvs för dem som varit aktiva under nordiska kriget. Medan två tredjedelar av alla ämbetsmän som varit födda på 1670-talet och icke mindre än 85 % av dem från 1680-talet gifter sig, förblir ungefär hälften av alla militärer från samma tid ogifta. I 1690-talskohorterna närmar de båda grupperna sig varandra, vilket bör bedömas med hänsyn till att dessa kohorter befunnit sig i giftasaktuell ålder efter kriget. Man kan också tänka sig, att det vid denna tidpunkt funnits ett under kriget uppdämt behov som i en fredligare tid ökat aktiviteten på äktenskapsmarknaden, så att alla grupper kommit att gifta sig i ungefär lika stor omfattning, dvs till 60–70 %.

Det är alltså tydligt, att den låga äktenskapsfrekvensen inom nyadelns andra generation huvudsakligen berott på militärerna, som genom sitt förhållandevis stora antal kommit att påverka totalsiffrorna mycket kraftigt. I synnerhet gäller det dem som varit i tjänst under stormaktstiden. Av allt att döma skulle de redovisade siffrorna för denna yrkesgrupp då ha blivit ännu lägre än de nu är, om vi kunnat placera dem vars födelsetid varit okänd. Enligt vad som tidigare visats har dessa levat just under denna tidsperiod.¹⁴ Deras giftermålstal är lägre än någon annan kategoris eller 46 %. För ämbetsmännens del kan noteras, att den långa krigsperioden förefaller ha gått omärkligt förbi. Ganska snart därefter blir yrkesgruppen sedan så liten till omfånget, att smärre fluktuationer mellan redovisade kohorter knappast lönar sig att kommentera.

Familjestorlek

Generationsskillnader

Totalantalet vuxna män i de tre första generationerna är följande:

Generation 1	2641
” 2	4818
” 3	4101

Även om de båda första generationerna inte är direkt jämförbara med varandra till omfånget är det tydligt, att födelseöverskottet i första generationen varit så stort, att andra generationen nära nog fördubblats till omfånget. Redan i andra generationen vänder det emellertid på ett sätt som låter antyda, att denna kraftiga reproduktionsförmåga snabbt avtagit. Mot denna bakgrund är det naturligt, att undersöka nativiteten i resp generationer. Att här få fram konventionella mått på denna är varken möjligt eller nödvändigt. Målsättningen är ju att studera de olika generationerna inbördes så att vi kan jämföra deras familjesituation. Det är alltså skillnaderna mellan generationerna och inte nativitetens omfång i sig själv som vi företrädesvis skall iakta. Då det dessutom skulle föra för långt att i detta sammanhang diskutera effekterna av ett iakttaget bortfall av födda barn i källmaterialet, presenteras i det följande antalet födda barn i okorrigerade tal, vilka ger för låga värden i de äldre kohorterna.

Tabell 14. Antal födda barn per äktenskap i nyadelns första generationer.
Okorrigerade tal

	Gift 1 gång	Gift 2 gång	Gift 3 gång	Gift 4 gång	Totalt
Generation 1	5.1	6.9	8.8		5.7
” 2	4.5				4.5

Nativiteten har till synes minskat något i andra generationen. Det hänger framför allt samman med att omgifterna försvunnit. Därmed upphör också de verkligt stora familjerna. I enstaka fall har otroligt stora barnaskaror noterats, som mest inte mindre än 32 barn, men barnadödligheten har naturligtvis sedan gjort sitt för att reducera familjerna.

Det snabba slutet på nyadelns numerära tillväxt bör således ha berott inte bara på minskad äktenskaplighet utan också på att familjerna minskat i omfång. De stora familjer som de omgifta personerna av första generationen kunnat bilda visar också, att för den som velat hålla familjestorleken nere, har omgifte inte varit att tänka på, om första hustrun dog eller äktenskapet upplöstes, vilket skett i något enstaka fall. Mycket tyder på, att man resonerat just på det sättet i andra generationen. Därmed har vi fått ytterligare belägg för att den yngre generationen på olika sätt sökt anpassa sig till en situation som den haft vissa svårigheter att bemästra. Celibat var ett effektivt sätt som många valde, att avstå från omgifte, om första hustrun dog var ett annat. Annan form av barnbegränsning kan också ha praktiserats men går inte att konstatera på föreliggande material.

Tidsskillnader

De skillnader i nativitet som konstaterats mellan de båda aktuella generationerna har tydligen gällt för hela 1600-talet och större delen av 1700-talet. Tidvis har de varit avsevärda. Man bör dock vara klar över, att de båda generationerna inte är direkt jämförbara med varandra i den bemärkelsen, att de skulle avspegla ett direkt far – son-förhållande. Det beror bl a på att familjebildningen varit en långt utdragen process som vanligen pågått mer än ett decennium. Variationer som kan ha inträffat avslöjas därför sannolikt inte vid en redovisning i 10-årskohorter. Därtill kommer, att födelsekohorterna redovisar förhållanden rörande vederbörandes familjebildning som gällt uppskattningsvis tre till fyra decennier senare. En fortlöpande jämförelse mellan de båda generationerna framstår med hänsyn till dessa omständigheter inte som meningsfull.

Den yngre generationen låter sig emellertid liksom tidigare belysas på annat sätt. Vi kan följa dess utveckling över tid, samtidigt som vi ställer militärer och ämbetsmän mot varandra, vilket tidigare visat sig fruktbart.

Tabell 15. Antal födda barn per äktenskap i nyadelns första generationer.
Fördelning på fädernas födelseår.
Okorrigerade tal

Föd.år	Gen. 1		Gen. 2	
	Antal	M:barn	Antal	M:barn
1550–59	2			
1560–69	6			
1570–79	21	5.5		
1580–89	32	6.5		
1590–99	64 (1)	6.3	1	
1600–09	145 (5)	5.8	11	4.6
1610–19	154 (4)	5.2	24	5.2
1620–29	174 (4)	6.2	51 (1)	4.5
1630–39	161 (2)	6.2	102 (1)	5.0
1640–49	177 (1)	6.7	165 (1)	5.3
1650–59	164 (1)	6.4	156 (2)	4.7
1660–69	135 (1)	5.8	155 (3)	5.1
1670–79	132	4.8	139 (2)	4.5
1680–89	183 (1)	5.9	246 (2)	4.8
1690–99	92	6.6	230 (3)	5.8
1700–09	43	6.7	170 (2)	5.3
1710–19	50	5.0	163 (2)	4.8
1720–29	69	4.7	192 (2)	4.0
1730–39	66	5.6	124 (1)	4.2
1740–49	54	4.6	52	4.4
1750–59	37	4.5	65 (1)	4.1
1760–69	31	4.4	73	4.5
1770–79	29	4.9	69	5.0
1780–89	33	4.8	77	4.3
1790–99	17	4.5	44	3.6
Okänt	275 (11)	4.7	380 (10)	3.2

Anm 1. Tabellen baserar sig på okorrigerade tal, i vilka vissa ofullständigheter i antalet födda barn icke beaktats. Talen är därför något för låga för de äldre födelsekohorterna och skillnaderna mellan generationerna i allmänhet något större än vad som framgår av tab. Förf avser att senare återkomma till denna problematik.

2. Siffror inom parentes gäller gifta män, vars barnantal varit okänt.

Tabell 16. Antal födda barn per äktenskap i nyadelns andra generation.
Okorrigerade tal

Föd.år	Militärer		Civ.ämb.män		Övriga Antal	Totalt Antal	M:barn
	Antal	M:barn	Antal	M:barn			
1590-99					1	1	
1600-09	6	4.5	4	4.8	1	11	4.6
1610-19	13	4.9	10	5.2	1	24	5.2
1620-29	37	4.4	11	5.8	3	51	4.5
1630-39	59	4.6	34	6.7	9	102	5.1
1640-49	111	5.4	43	5.4	11	165	5.3
1650-59	102	4.4	43	5.8	11	156	4.7
1660-69	110	4.4	34	6.8	11	155	5.1
1670-79	88	3.9	43	5.5	8	139	4.5
1680-89	169	4.6	65	5.6	12	246	4.8
1690-99	153	5.7	61	6.3	16	230	5.8
1700-09	74	5.4	77	5.3	19	170	5.3
1710-19	102	4.4	52	5.2	9	163	4.8
1720-29	132	4.3	53	3.3	7	192	4.0
1730-39	78	4.6	38	3.3	8	124	4.2
1740-49	35	4.3	15	4.7	2	52	4.4
1750-59	36	4.1	23	4.2	6	65	4.1
1760-69	44	4.5	23	4.3	6	73	4.5
1770-79	39	5.2	25	4.9	5	69	5.0
1780-89	32	3.7	32	4.8	13	77	4.3
1790-99	23	2.9	13	4.6	8	44	3.6
Okänt	318	3.2	40	3.3	22	380	3.2

Anm. Jmf tab 14, anm 1.

Huvudintrycket av redovisningen blir, att bland yngre generationens adelsmän födda på 1600-talet har militärerna färre barn än ämbetsmännen. Undantag utgör de som varit födda på 1640-talet och vars familjebildning till stor del kan antas ha skett på 1680-talet, då fredliga förhållanden rått i stort sett. Båda grupperna redovisar då drygt 5 barn per familj. Men i övrigt är skillnaderna avsevärda och bekräftar därmed tidigare iakttagelser, att militärer som tillhört åldersgrupper vars tjänster tagits i anspråk för krigiska värv fått vidkännas påtagliga inskränkningar i sin familjebildning. Allra tydligast är detta bland dem som varit födda på 1660-talet och som kan förutsättas ha varit aktiva under stora nordiska kriget. Medan ämbetsmän i motsvarande åldersgrupp haft upp emot 7 barn per familj, har militärerna endast något mer än 4. När sedan fredligare förhållanden inträffar stiger militärernas nativitet och kommer i nivå med ämbetsmännens. Detta gäller dem som varit födda kring sekelskiftet och framöver.

Samtidigt dyker emellertid en ny tendens upp och ger vid handen, att nativiteten

börjat sjunka. För ämbetsmännens del blir nedgången mycket kraftig för årgångarna 1720–39, då barnantalet sjunker till 3.3 barn per familj. Samtidigt har militärerna ungefär ett barn mera. Dessas familjestorlek stabiliseras därmed för överskådlig tid. Ämbetsmännens siffror är anmärkningsvärda och kräver en kommentar.

Alla tidigare tecken har tytt på att yttre betingelser återverkat negativt på militärernas familjebildning ända fram till de åldersgrupper som befunnit sig i giftasvuxen ålder i början av frihetstiden. Några årtionden senare förefaller något liknande ha inträffat bland ämbetsmännen. Både en sjunkande giftermålsfrekvens, överströmning till militära yrken och sjunkande familjestorlek tyder på detta. Medan de på 1690-talet födda ämbetsmännen haft över 6 barn per familj har 1720-talets inte mycket mer än hälften. Detta kan knappast vara en slump utan måste ses som uttryck för en medveten återhållsamhet.

Så inträffar för 1740-talskohorten en ökning i barnantalet vilken åter ställer ämbetsmännen i nivå med militärerna. Dessa senare har numera kunnat leva under avsevärt fredligare förhållanden än ståndsfränderna på 1600-talet. En förändring till det bättre har alltså inträffat för de ämbetsmän som befunnit sig i familjebildande ålder i början på gustaviansk tid. Sedan ligger de båda yrkesgruppernas värden nära varandra under närmare ett halvt århundrade, men det förefaller som om napoleontidens krig inte gått alldeles spårlöst förbi. Militärer födda på 1780- och 1790-talen uppvisar nämligen återigen lägre barnantal än ämbetsmännen, men båda kategorierna börjar nu bli så små till omfånget, att iakttagelserna får lämnas därhän.

Att finna yttre betingelser som är ägnade att belysa ämbetsmännens familjesituation är inte svårt. Det är omvittnat och fullt klarlagt, att civilbyråkratien under frihetstidens senare del levat i betryckta omständigheter. Främst berodde detta på att ämbetsmännen i allmänhet var kontantavlönade och att inflationen urholkade de stillastående lönerna. Myntrealisationen och löneregleringen 1778 förbättrade deras situation.¹⁵ Militärerna däremot var till viss del indelta och berördes då inte på samma sätt som de kontantavlönade ämbetsmännen av inflationen. Ingenting i deras demografiska karakteristika ger heller intryck av att de skulle ha varit utsatta för samma påfrestningar som ämbetsmännen.

Slutord

Denna undersökning har visat, att en demografiskt-statistisk presentation av den svenska nyadelns två första generationer är väl ägnad att belysa olika sidor av deras situation under 1600- och 1700-talen. Mycket tyder på att denna varit komplicerad, och att man på olika sätt sökt komma till rätta med de villkor man varit underkastad.

För dessa adelsmän har det egentligen endast funnits två yrken att välja emellan: militärens eller ämbetsmannens. I allmänhet har man valt att bli militär, vilket måste ha inneburit, att man funnit denna karriär mera attraktiv. I sin tur kan det ha berott på många omständigheter, såsom löneförhållanden, framtidsutsikter, prestige el-

ler annat. Dessa undersökningar kan givetvis inte påvisa vilka avvägningar man därvid gjort i det enskilda fallet, och det har inte heller varit meningen. Det har emellertid varit möjligt att peka på, att många av andra generationen sökt gestalta sin tillvaro på annat sätt än sina fäder. Medvetet yrkesval, celibat och reglering av familjestorleken har tillgripits för att lösa de problem man ställts inför. Dessa har varit av olika slag under skilda tider. Stormaktstidens militära engagemang har inte gjort det möjligt för militärerna att fritt gestalta sina privata angelägenheter och frihetstidens ekonomiska utveckling har på motsvarande sätt avsatt spår i ämbetsmännens familjebildning. Resultaten pekar alla i en och samma riktning. Den yngre adelsgenerationens livssituation har åtminstone tidvis varit svårbemästrad. Man har valt de lösningar som för ögonblicket tett sig mest tilltalande. Hur man än gjort har emellertid utfallet för generationen som helhet varit ödesdigert: reproduktionsförmågan har blivit lidande och den numerära tillbakagången oundviklig. Men detta är en annan historia, som vi senare skall återkomma till.

The problem of generation change in the Swedish new nobility in the 17th and 18th centuries

Different aspects of the social situation of the Swedish new nobility in the 17th and 18th centuries are analyzed in the article with the help of a demographic-statistical presentation of the first two generations of this nobility: generation analysis as well as cohort studies have been put to use.

While the first generation was ennobled because of its own merits and was plebeian well into its mature age, the second generation grew up in the noble estate and had better preconditions than its parents to apply the life style and values of the nobility and thereby become assimilated into the estate. Many things suggest that the second generation tried to shape its existence different from the first one. Thus it was more common there to become an officer, though the father had been a civil servant. As a consequence the military course was more popular than the civil one. A low frequency of marriage and a lower nativity were other ways of solving the problems faced.

During the Swedish Great Power Age, which came to an end during the Great Northern War 1700–1721, the military served for long periods. The officers were not able to mould their private business according to their own preferences; this is reflected in our results. The economic development during the Swedish Age of Freedom, 1718–1772, occasionally was similarly detrimental for the civil servants paid in cash, which is evident from their family building and their sons' choice of profession. The life situation of the younger generation of the nobility thus was hard to master from time to time. One chose the solutions that seemed the most preferable in the short run. Whichever way one chose, however, the net result for the whole generation was fatal and reproduction capability insufficient. In further investigations the author will return to these and other aspects of the situation of the Swedish nobility after 1600. The situation will then, furthermore, be outlined in an international perspective.

NOTER

1. I Elmroth, Nyrekryteringen till de högre ämbetena 1720–1809. En socialhistorisk studie. *Bibliotheca Historica Lundensis*, X, (Lund 1962), s 58.
2. A a s 100 f.
3. Likartad bedömning har gjorts av K Ågren, K Ågren, D Gaunt m fl. *Aristocrats, Farmers, Proletarians. Essays in Swedish Demographic History*. *Studia Historica Upsaliensia*, 47, (Uppsala 1973), s 10.
4. G Bang, Den gamle Adels Forfald. Studier over de danske Adelslægters Uddøen i det 16. og 17. Aarhundrede, (København 1897).
P E Fahlbeck, Sveriges adel (Lund 1898).
A Fabritius, Danmarks Riges Adel (København 1946).
I övrigt se, T H Hollingsworth, *Historical Demography* (London 1969) s 202 ff.
5. L Henry, Anciennes familles genevoises. Étude démographique: XVIe – XXe siècle (Paris 1956).
L Henry et C Lévy, Ducs et pairs sous l'ancien régime, *Population*, 15, (Paris 1960).
T H Hollingsworth, The Demography of the British Peerage, *Supplement to Population Studies*, Vol XVIII, No 2 (1964).
S A Hansen, Adelsvældens grundlag (København 1964).
H O Hansen, Historisk demografi – En pleonasme eller realitet. *Nordisk Demografi. Organ for nordisk demografisk forening*, 6 hefte 1975, (København 1976) s 10–37.
6. Chr Winberg, Folkökning och proletarisering (Göteborg 1975), s 16 ff.
7. n.5. Jmf dock S A Hansen, a a, som även har 10-årskohorter.
8. Jmf t ex Henry, a a s 67, 77 ff, Hollingsworth, a a 26 f, 68 f.
9. Jmf nedan sid 276, 280.
10. Ovan sid 266 f.
11. D Gaunt, Utbildning till statens tjänst, En kollektivbiografi av stormaktstidens hovrättsauskultanter. *Studia Historica Upsaliensia*, 63, (Uppsala 1975), s 88 ff.
12. Övan sid 269.
13. A Imhof und Ø Larsen, *Sozialgeschichte und Medizin* (Oslo, Stuttgart 1975) s 51.
14. Ovan sid 269.
15. Elmroth, a a s 25.